

فیلترینگ محافظ هویت نسل دیجیتال نیست

4 دی 1404

خبر رفع فیلتر تلگرام و در پی آن تکذیب این خبر از سوی دبیر شورای عالی فضای مجازی این مهم را یادآور شد که ظاهراً برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران دغدغه‌های عمیقی از نسل دیجیتال و هویت آنها دارند که قادر نیستند فیلترینگ را رفع کنند!

شاید با گشوده شدن ابعاد این شبکه‌ها و کارکرد آنها در هویت فردی و اجتماعی بتوان رویکردی دیگر نیز را مورد توجه قرار داد. در میان جامعه یا حداقل از سوی تصمیم‌گیران حاکمیتی و هواداران این نوع طرز تلقی این گزاره در جریان است که هویت نسل‌های دیجیتال دچار چالش شده است.

آنها در تکمیل این گزاره معتقدند که دیگر انتظار هویت با ثبات که ریشه‌های معنایی آنها را تعریف کند نباید داشت. اما حقیقت آن است که آنها در مسیر بازتعریف هویت نه از دست دادن آن گام برمی‌دارند. به عبارتی دیگر این سیالیت هویت آنها در ارتباط با بازنمایی از تعاملات و کنشگری در بستر رسانه‌های نوین است که آنها را متفاوت ساخته است.

مثلاً در ایام نوروز صفحات ایرانیان در اینستاگرام یا فیس‌بوک مملو از استقبال از بهار و جشن‌های مرتبط با آن است حتی عکس‌های سفره‌های هفت‌سین آنقدر پرشمار است که در گروه‌های خصوصی و خانوادگی نیز گسترش دارد.

در جنگ 12 روزه نیز ایرانیان با ادبیات حفاظت از کشور و عرق ملی و محکومیت تجاوز این مهم را به روشنی آشکار کردند. این نمونه‌ها موید آن هسته اصلی هویت است که بازنمایی می‌شود. به عبارتی این بازنمایی‌ها نشان می‌دهند که فیلترینگ نمی‌تواند مانع شکل‌گیری یا تداوم هویت شود؛ بلکه هویت در دل تغییرات رسانه‌ای بازتعریف و بازتولید می‌شود.

از این رو بی‌توجهی به امر رفع فیلترینگ فضایی است که نه تنها منجر به حفظ هویت نمی‌شود، بلکه به نوعی تضادهای تازه‌ای را ایجاد می‌کند. از این رو نگاهی دوباره به این مهم شاید بتواند راهی تازه را بگشاید.

هویت دیجیتالی مردم بازنمایی از هویت اصلی آنانست، اما شکل بروز و ظهور آن با توجه به گسترش کنشگری و ارتباطات شبکه‌ای با تغییر روبه‌رو شده است که شاید کمی ناآشنا باشد! به عنوان مثال در اینستاگرام افراد به شیوه‌های گوناگون سعی در بیان دیدگاه‌ها و نظرات دارند، اما همان‌ها در گروه‌های خصوصی نوع دیگری از نگرش‌ها را به اشتراک می‌گذارند؛ در توییتر یا فیس‌بوک نیز هم همین‌طور است. یعنی نسل دیجیتال در بستر این رسانه‌ها با اشکال گوناگونی از ارتباطات شبکه‌ای مواجه هستند و جلوه‌های گوناگونی از خود را تعریف می‌کنند.

این به معنای سیالیت است، امری که در ارتباطات اجتماعی فرصت‌های تازه‌ای را برای انسان‌ها در

جهت سازگاري و توانايي بيشتري مهيا مي‌کند، اما چون اين مهم در بستر فضاي شبکهاي ارتباطات قرار گرفته، بازنمايي آنها آشکارتر و فعال‌تر شده است. به عبارتي نسل امروز در دنياي رسانه‌هاي نوين، با تصويري متفاوت از هويت مواجه است. برخلاف تصور رايج که معتقدند، رسانه‌هاي ديجيتال و شبکهاي اجتماعي باعث گسست هويتي مي‌شوند، واقعيت پيچيده‌تر است: هويت نسل رسانه‌هاي اگرچه تغيير را به نمايش مي‌گذارد، اما اين تغيير آنها ناشي از تعريف جديد از هويت است نه از دست رفتن آن! از اين رو اگر بخواهيم اين مساله را با ديده‌گاه‌هاي انديشمندان اين حوزه مرتبط کنيم، مي‌توان گفت هويت، براساس ديده‌گاه‌هاي بورديو مجموعه‌اي از ارزش‌ها و تجربه‌هاي زيست انسان‌هاست که در طول حيات آن را کسب کرده‌اند. بورديو معتقد است اين مساله تحت عنوان «عادت‌واره» است که برگرفته از جامعه، خانواده و تجربه فردي است. اين بستر در گذشته صرفاً در قالب‌هاي شناخته شده خانواده و جامعه و گروه‌هاي بسته ارتباطي تعريف مي‌شد، اما اکنون شکل ديگري يافته است! ثبات بنيادين از نظر بورديو (1) که در قالب «عادت‌واره» تعريف شده به افراد اجازه مي‌دهد در مواجهه با فضاهاي جديد، تصميم بگيرند و نقش‌هاي متفاوتي را تجربه کنند، بدون آنکه اصول هويتي‌شان از ميان برود.

انتشارات رویای آبی

ناشر کتاب های روان شناسی و مدیریت

مدیر انتشارات: دکتر آرش شایسته نیا

تلفن سفارش چاپ کتاب

۰۹۳۰۳۳۱۴۸۳۸

در همین راستا کاستلز (2) اندیشمند حوزه ارتباطات معتقد است این تعاملات گسترده و چند لایه امکان بازنمایی هویت را در بسترهای گوناگون فراهم می‌کند. از نظر وی فضای بسته بروز و ظهور هویت در رسانه‌های نوین گشوده‌تر می‌شود. تکثر و سیالیت دو شاخصه این نسل است که به اعتبار شبکه‌های اجتماعی حاصل شده، اما این به مفهوم بی‌هویتی و تغییر هویت نیست، بلکه به معنای تحول هویتی در عرصه بازنمایی است! به بیان ساده‌تر، آنچه امروز می‌بینیم، بازتعریف هویت در بستر تعاملات شبکه‌ای است. شکل و ظاهر هویت تغییر می‌کند، اما اصول و هسته‌های بنیادین آن همچنان پایدار باقی می‌مانند.

هویت نسل رسانه‌ای، هم سیال است و هم باثبات؛ سیال در شیوه‌های به‌روز و بازنمایی و باثبات در هسته‌های تجربه زیسته، از این رو رسانه‌های نوین را نباید تهدیدی برای آیندگان دانست، بلکه آنها بستری برای ارتقا و تحول در شیوه‌های زندگی در راستای گشوده ساختن ابعاد دیگری از هویت فردی و اجتماعی هستند. رسانه‌های نوین جایی است که افراد می‌آموزند چگونه هویت خود را در بستر کنشگری و تعاملات شبکه‌ای بسازند و انتشار دهند بدون آنکه زیرساخت شخصیتی آنها با چالش روبه‌رو شود.

لذا ثبات دیگر يك وضعيت ثابت نیست، بلکه توانایی حفظ انسجام و پیوستگی هویت در میان تغییرات مداوم رسانه است. رسانه‌های نوین با افزایش امکان انتخاب بازنمایی و بازتعریف خود ثبات را از امر داده شده به امر ساخته شده و بازتولید شونده مبدل می‌کنند، از این رو اگرچه در رسانه‌های نوین هویت سیالیت شکل می‌گیرد، چون سطح ارتباطات کنشگری و تعامل به‌طور بی‌سابقه‌ای افزایش یافته است. کاربران در این فضا صرفاً مصرف‌کننده نیستند، بلکه خود تولیدکننده هستند. آنها با بازنشر و تفسیر، تولیدکننده فعال معنا هستند، لذا همین امکان مشارکت فعال می‌تواند هویت‌های متنوع‌تری را برای آنها ایجاد کند که تجربه کنند و بازسازی کرده و همزمان زندگی کنند، لذا از آنجا که چندصدایی بودن، سرعت گردش اطلاعات و امکان ناشناس بودن نسبی در رسانه‌های نوین ثبات هویت را از امری ثابت به امری پویا و تغییرپذیر تبدیل می‌کند؛ فرد بسته به موقعیت و مخاطب و نوع پلتفرم بخش‌های متفاوتی از هویت خود را به نمایش می‌گذارد.

در این بستر هویت معنای ایستایی نیست، بلکه نوعی تداوم در دل تغییر است و ثبات از امری ایستا به امری فرآیندی مبدل می‌شود که ساخته شدن را معنا می‌کند.

در واقع يك هسته معنایی ارزشی وجود دارد که در طول زمان تداوم می‌یابد و این هسته از طریق روایت شخصی حافظه و باورها و الگوهای کنش فردی حفظ می‌شود. این مهم ازسوی مطالعات ایرانی نیز مورد تایید است؛ آنها نشان داده‌اند که رسانه‌های نوین به جای از بین بردن هویت، موجب بازتعریف و بازنمایی آن در زمینه‌های اجتماعی مختلف می‌شوند؛ به عبارتی با شناخت شرایط این رسانه‌ها و فرصت‌های آنها می‌توان نوع دیگری از ارتباط را مشاهده کرد که شاید پیش‌تر تجربه نشده است، لذا استفاده از ابزارهایی چون فیلترینگ برای کاهش دغدغه‌های اجتماعی و برنامه‌ریزی نه تنها راهگشا نیست که شاید ظرفیت‌های ایجاد شده را با چالش همراه کند. شاید لازم است عینک‌ها را تعویض کرد، از این‌رو رفع فیلترینگ به معنای از دست دادن هویت مردمان نیست، بلکه گشایش پنجره‌ای برای بازتولید آن است.

پاورقی

- 1- بوردیو، پی.یر. (۱۳۷۹). طرح نظریه‌ای برای عمل اجتماعی
- 2- کاستلز، مانوئل. (۱۳۷۹). ظهور جامعه شبکه‌ای